

монастир в облогу, Лукаш повертає собі дружину і ув’язнює її в маєтку Шамотули на довгих 14 років.

П. Угляренко крізь увесь твір проводить мотив протистояння полонізації Правобережної України в середовищі української шляхти. В умовах складної суспільно-політичної та релігійної ситуації Гальшка показана непохитною прибічницею батьківської віри: «Я українка, україною і зостануся!» [2, с. 146].

Портретні деталі опису Гальшки надзвичайно лаконічні. Найчастіше це авторські характеристики, в яких вона порівнюється з лебідкою, котра «пливла, час од часу змахуючи крилами» [2, с. 112] або з чарівною русалкою «з розпущеними кісьми, що мокрими пасмами лягають на її засмаглу спину» [2, с. 94]. Внутрішні монологи сповнені мінорного звучання і відображають побивання дівчини за її нещасливою долею: «здається мені, що скоро довга, темна ніч настане, що й світанку не дочекаюся» [2, с. 112]. Примітно, що характеристики Гальшки, дані їй іншими персонажами, стають засобом розкриття не так її образу, як їхніх власних. Наприклад, слова Сигізмунда-Августа: «Чому Гальшка не може стати тією жертвою, що об’єднає реформаторів і католиків навколо короля?» [2, с. 250], – викривають ницість і аморальність вінченосної особи.

Завершується роман проспективним фрагментом про життя Гальшки після визволення з Шамотульського замку, яке стало можливим лише через несподівану смерть князя Лукаша в 1572 році: «Десять років після повернення з Шамотульського замку ще прожила на світі князівна Острозька. Померла Гальшка наприкінці 1582 року, передавши і Острог, і весь свій маєток князеві Василю-Костянтину і його синам – Янушеві, Костянтину й Олександрю» [2, с. 319].

Усупереч браку документів про життя Гальшки Острозької, П. Угляренку вдалося через поєднання скупих історичних фактів із вигадкою й домислом змоделювати переконливий образ жінки XVI ст., яка «зважилася протистояти стереотипам патріархального суспільства, боротися за свої жіночі права, діяти всупереч наказам короля Сигізмунда-Августа і рідної матері – католички Беати» [1, с. 11]. Роман «І був ранок, і була ніч... (Гальшка)» демонструє неординарний характер і духовний аристократизм меценатки доби пізнього Середньовіччя.

Література

1. Шинкар І. Історичний роман П. Угляренка в контексті української літератури (закарпатський локус) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література» / Іван Петрович Шинкар. – К., 2011. – 19 с.

2. Угляренко П. І був ранок, і була ніч... (Гальшка) : роман / П. Угляренко. – К. : Радянський письменник, 1990. – 319 с.

Мануїлова К. Г.
студентка 2 курсу

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького
Наук. кер.: Зотова В. Г., к. пед. н., доцент

ПОЕТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ У РОМАНІ В. ДОМОНТОВИЧА «ДОКТОР СЕРАФІКУС»

Роман В. Домонтовича «Доктор Серафікус» дотепер залишається своєрідною інтелектуальною провокацією [3, с. 16], що приваблює нові покоління читачів і дослідників. Попри те, що творчість письменника аналізували такі вчені, як В. Агеєва,

Ю. Загоруйко, Р. Корогодський, В. Корпусова, Н. Мішеніна, Л. Новиченко, С. Павличко, Ю. Рибалко, О.Черненко, Ю. Шерех, його текст залишає широке поле для подальших студій. Зокрема, актуальним є питання про різні типи меж, межових ситуацій, змодельованих у романі, оскільки в наш час усе більше усвідомлюється глобальний характер феномену межі, а в «Докторі Серафікусі» спостерігаємо складне плетиво його модифікацій.

Вважаємо, що по відношенню до роману В. Домонтовича «Доктор Серафікус» варто говорити про психологічні межі – поняття, яке, за одним із визначень, є психологічним утворенням, «що виникає в результаті взаємодії або встановлення паритетних відносин між прагненням зберегти спонтанність й автентичність та необхідністю соціальної адаптації» [2, с. 108]. Межа в психології – це перш за все внутрішні «так» і «ні» людини, які вона визначає сама для себе, те зовні невидиме, тонке, частіше глибоко приховане від інших, що відокремлює її особистий світ від суспільного оточення.

Глибше зрозуміти психологічні межі світу головного персонажа / персонажів роману «Доктор Серафікус» можемо, спираючись на праці М. Бахтіна, який стверджував: «Сам простір цього світу – простір меж, переходів (пороги, сходи, прихожі, коридори)» [1, с. 198–199]. Тут учений акцентував фізичні межі, які відчутно впливають на внутрішні: стани людини, настрої, почування тощо. У філософському розумінні, без них не можна уявити прочитання роману автора-філософа, яким був В. Домонтович.

Категорія межі має антиномічні сенси: буття / небуття, життя / смерть, відкритість / замкненість, свобода / несвобода, любов / ненависть, любов / байдужість тощо.

Внутрішні межі Комахи (доктора Серафікуса) стосуються, перш за все, сприйняття людей. З одного боку, вони його знічують, у суспільстві йому ніяково, самотньо, некомфортно. З іншого – герой так само відчуває психологічний дискомфорт, коли не бачить людей, які віддзеркалюють його душу або, навпаки, дисонують із нею. Так є в його стосунках із друзями-чоловіками, але найперше – у стосунках із жінками, навіть із маленькою дівчинкою, яка, здається, найбільше його розуміла. Тому їхні випадкові зустрічі й розмови згодом перетворилися на необхідність для Комахи. Душею він прикипів до Ірці, але думка про власну родину, дітей засмучує його, бо в такому випадку він змушений був би впустити в межі свого власного світу інших і зламати цей світ.

Доктор Серафікус, людина освічена, талановита, справжній учений, перебуває в ірреальному світі, живе своїми вигадками, ілюзіями. І в цьому, на наш погляд, полягає його трагедія. Навіть тоді, коли до нього приходять справжнє кохання, коли Вер ним теж зацікавлена й небайдужа до нього, саме його внутрішні межі стають для жінки забавкою, роблять із кохання гру й урешті-решт приносять чоловікові глибокий біль і подальшу відстороненість від реалій буття, збайдужіння до них, обмеження власного, приватного світу.

Долання зовнішніх меж є так само болучим для доктора Серафікуса. Його виходи в місто, зустрічі з друзями, розмови про мистецтво сприймаються на рівні непорозуміння із самим собою. І лише коли Комаха залишається в замкненому просторі свого кабінету, він опиняється, як пише В. Домонтович, у заглибленому патологічному стані, який можна порівняти із сомнамбулізмом, і тільки тоді – щасливий.

Щоб передати всі тонкощі психологічного стану свого персонажа, автор майстерно використовує багато художніх засобів: лексико-синонімічні (архаїзми, професіоналізми,

термінологізми), лексико-фразеологічні (епітети, порівняння, метафори, метонімії, синекдохи, афористичні висловлювання), синтаксичні (оксиморон, антитеза, градація, риторичні запитання, ампліфікація, інверсія, прийом різноструктурних синтаксичних повторів, речення з однорідними членами). Перед читачем постають відповідні стану Комахи екстер- та інтер'єри, письменник скрупульозно добирає художні деталі, використовує прийом внутрішнього монологу, а його тонка іронія, що незрідка межує із сумною посмішкою, надає всій оповіді інтимного тону, так, ніби письменник розмовляє з найкращим другом, який неодмінно його зрозуміє. Однак роман «Доктор Серафікус» є дуже різноплановим. У ньому окреслено багато проблем, найвиразнішими з яких є соціально-філософські, психологічні, художньо-онтологічні, етичні, морально-естетичні. Через це сприйняття твору не є надто легким і однозначним для розуміння. Письменник зосереджує увагу на багатьох важливих питаннях сучасної йому епохи, кожна проблема впливає з попередньої і породжує іншу. Роман є актуальним і сьогодні, тому що торкається вічних тем.

Література

1. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М. : Советская Россия, 1972. – 320 с.
2. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / за заг. ред. О. А. Пушонкової, З. В. Шевченко. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2016. – 202 с.
3. Домонтович В. Доктор Серафікус. Без ґрунту : романи / В. Домонтович ; вст. ст. С. Павличко. – К. : Критика, 1999. – 380 с.

Манько А. М.
аспірант

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ)
Наук. кер.: Пінчук Т. С., к. філол. н., професор

ХУДОЖНЯ ДЕМОНСТРАЦІЯ МОВНОГО КОЛАПСУ В ЛІРИЦІ І. НИЗОВОГО

У творчості І. Низового мовне питання посідає одне з центральних місць.

Часопростір його поезій охоплює події, що розгортаються на території України від 60-х рр. минулого століття до першої декади ХХІ ст., пропущені крізь призму світобачення поета. Мовне питання, зображене автором у період цих часів, часто балансує на межі колапсу – катастрофічного гальмування природного розвитку мови у зв'язку з низкою проблем: політичні інтриги, боротьба за першість із російською мовою, втрата українцями національного підґрунтя, уникання використання української мови через комплекс меншовартості, прищеплення шовіністичними батьками своїм дітям ще змалечку відрази до мови тощо.

Особливо чітко мовна проблема змальована І. Низовим у місті Луганську, якому автор віддав 45 років свого життя й творчості, а також у східній частині держави загалом. Однак не можна ідентифікувати це явище як локальне: воно уражає всю державу, адже мовне протиріччя – це, безумовно, проблема не тільки Сходу України: у цій частині країни вона просто більш яскраво виражена та набуває ширших масштабів: «Держава є від Сяну аж по Дін, / але нема державницького вмісту / в цім вакуумі – шастаю по місту / і в смозі задихаюся рудім / один, мов перст; і нікому сказати / «Добридень!» – рідну мову тут добили» («В ностальгійних роздумах») [5, с. 144].

